

2.2. Ίδρυση της Ελληνικής Κοινότητας Καΐρου

Οι Έλληνες βρίσκονταν εγκατεστημένοι στο Κάιρο από πολύ παλαιά. Επίσημο έγγραφο του 1670⁵ εκτιμά τον αριθμό τους σε 3.000 οικογένειες. Στον υπερτιμημένο ίσως αυτό υπολογισμό περιλαμβάνονται Έλληνες που βρίσκονταν μόλιμα ή ευκαιριακά εγκατεστημένοι εκεί για εμπορικούς κυρίως λόγους. Η εμπορική δραστηριότητα των Ελλήνων τα χρόνια εκείνα ήταν πολύ έντονη και πολύ ενδιαφέρουσα. Σύμφωνα με τα στοιχεία που διαθέτουμε από το τελωνείο του Bulaq⁶, τον Νοέμβριο του 1798, το σύνολο των ελληνικών εμπορευμάτων ξεπερνούσε τις 842.721 λίβρες στη διάρκεια ενός έτους, γεγονός που μεταφράζεται στο ότι ξεπερνούσε τις 23,6 χιλιάδες παράδες.

[60]

Οι πυραμίδες της Γκίζας, ένα από τα επτά θαύματα του αρχαίου κόσμου. (Συλλογή Ιωάννη Ζήλλη)

Ο ναός του Αγίου Γεωργίου στο Παλιό Κάιρο. Καταστράφηκε από πυρκαγιά το 1904 και αναστηλώθηκε το 1948 από τον πρόεδρο της Ελληνικής Κοινότητας Καΐρου, Θεόδωρο Π. Κότσικα. (Αρχείο ΕΛΙΑ)

[62]

Το 1856 ιδρύθηκε η Ελληνορθόδοξη Κοινότητα Καΐρου, με σκοπό τη συγκέντρωση και τη σύσφιγξη των δεσμών όλων των Ελλήνων, αλλά και των ορθοδόξων πάσης εθνικότητας. Λειτουργούσε σύμφωνα με το πρότυπο της Κοινότητας της Τεργέστης. Πρόεδρός της ορίστηκε ο εκάστοτε Πατριάρχης Αλεξανδρείας και Πάσης Αφρικής, ενώ τη διοικητική επιτροπή της αποτελούσαν οκτώ μέλη, εκ των οποίων: «πέντε αντιπροσώπευαν τους εμπόρους, δύο την συντεχνίαν των εμπορροραπτών του Χαν Χαλίλ και είς τας ηνωμένας συντεχνίας των υποδηματοποιών, παντοπωλών και βαρελοποιών»⁷.

Τις θρησκευτικές ανάγκες της παροικίας εξυπηρετούσαν οι εκκλησίες του Αγίου Μάρκου και του Αγίου Νικολάου, ενώ το μοναστήρι του Αγίου Γεωργίου εκτελούσε επίσης χρέη νοσοκομείου και γηροκομείου. Όσο για τη θεώρηση των σχέσεων των Ελλήνων με τους Αιγυπτίους, αυτή αποδίδεται χαρακτηριστικά στον πανηγυρικό που εξεφώνησε στις 25 Μαρτίου 1876 ο πρόεδρος του φιλεκπαιδευτικού συλλόγου «Η Ενότης», Διονύσιος Οικονομόπουλος⁸:

«Ειρηνική άρα υπήρξεν αείποτε η αποστολή του Ελληνισμού εν Αιγύπτω και ηθική η επίδρασίς του επ' αγαθώ εαυτού τε και της φιλοξένου χώρας. Τοιαύτη δ' επακριβώς

είνε και την σήμερον η θέσις του Ελληνισμού εν Αιγύπτω. Αι κτήσεις, προς ας εποφθαλιώμεν ενταύθα, είναι τελείως ηθικά, τα δε προς επίτευξιν αυτών μέσα όλως πνευματικά. Ποθούμεν να ελκύσωμεν την αγάπην και την υπόληψιν πάντων των, μεθ' ων συμβιούμεν ενταύθα, στοιχείων, ιδία δε του εντοπίου· έχομεν την δικαίαν φιλοδοξίαν του να καταλάβωμεν την πρόπουσαν εις την αριθμητικήν ημών υπεροχήν και εις την έντιμον και νοήμονα ημών εργασίαν περιωπήν· διαφλεγόμεθα υπό της επιθυμίας να συντελέσωμεν εις τον φωτισμόν και την ηθικοποίησιν του φιλοξενούντος ημάς εγχωρίου στοιχείου». Παρά τον έκδηλο εξωραϊσμό της πραγματικότητας, η θεώρηση αυτή αντανακλά ωστόσο τις βαθύτερες στάσεις της ελληνικής παροικίας έναντι της Αιγύπτου.

Στα τέλη του 19ου αιώνα, η Ελληνορθόδοξη Κοινότητα παρουσίασε σημεία εμφανούς αδυναμίας να λειτουργήσει με τρόπο που να ανταποκρίνεται στις οικονομικές, στις κοινωνικές και στις πνευματικές ανάγκες της εποχής, που όλο άλλαζαν και πλήθαιναν. Εξασθενημένα οικονομικά, υστερούσε στη λειτουργία των εκπαιδευτικών, των θρησκευτικών και των φιλανθρωπικών ιδρυμάτων. Αδυνατούσε να συνδέσει τη δράση της με τις άλλες ευρωπαϊκές παροικίες που υπήρχαν

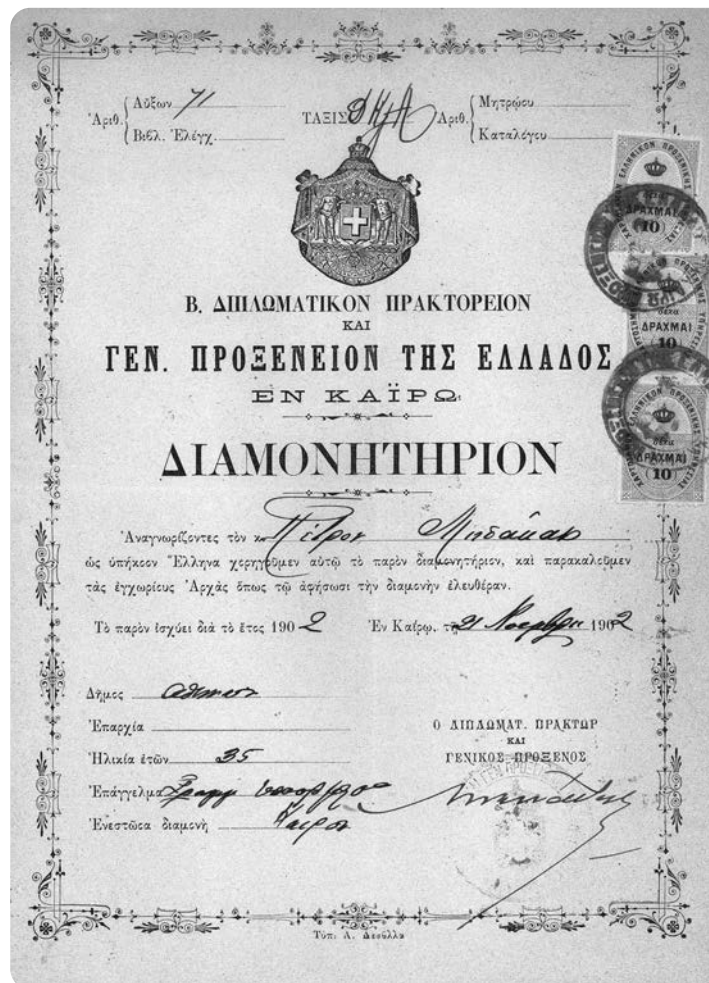
στην Αίγυπτο. Καθυστερούσε στο συντονισμό των ενεργειών της με τις άλλες ελληνικές κοινότητες που άνθιζαν στις περιοχές της Άνω και της Κάτω Αιγύπτου.

Αυτή η πρόωρη κόπωση και γήρανση της Ελληνορθόδοξης Κοινότητας επέβαλε την αναζωογόνηση και την αντικατάστασή της από την Ελληνική Κοινότητα Καΐρου.

Η ίδρυση της Ελληνικής Κοινότητας Καΐρου έγινε στις 29 Απριλίου 1904. Ύστερα από πρόσκληση του διπλωματικού πράκτορα και γενικού προξένου Νικολάου Γεννάδη, συγκεντρώθηκαν περίπου 500 Έλληνες στη Λέσχη των Τεσσαράκοντα. Ο γενικός πρόξενος, ακολουθούμενος από τους προξενικούς γραμματείς Εμμανουήλ Ρικάκη και Ευγένιο-Άννινο Καβαλιεράτο, καθώς και από τους προξενικούς υπαλλήλους Ξενοφώντα Σπορίδη και Μάρκο Γεωργιλόπουλο, εξήγησε στους συγκεντρωμένους Έλληνες το σκεπτικό της πρόσκλησης και κήρυξε την έναρξη της συνεδρίασης⁹.

Η ψηφοφορία, που ακολούθησε τη γενική συνέλευση της καιρινής παροικίας, ανέδειξε την πρώτη δωδεκαμελή προσωρινή επιτροπή της Κοινότητας. Αυτή ανέλαβε να συ-

Διαμονητήριο που εξέδωσε το Γενικό Προξενείο της Ελλάδας στο Κάιρο το 1902. (Συλλογή Ιωάννη Ζήλλη)

[64] ντάξει τον θεμελιώδη κανονισμό λειτουργίας της, ο οποίος εγκρίθηκε από το ελληνικό κράτος¹⁰. Στα πλειοψηφήσαντα μέλη κατά σειρά επιτυχίας περιλαμβάνονταν οι: Νέστωρ Τσανακλής (230 ψήφοι), Κωνσταντίνος Ξενάκης (210), Νικόλαος Τσιγαδάς (183), Λοΐζος Λοΐζου (179), Αλέξανδρος Ρόστοβιτς (174), Κωνσταντίνος Αχιλλόπουλος (157), Ιωάννης Τσάμης (157), Άγγελος Χέλμης (157), Ιωάννης Αθανασάκης (136), Φίλιππος Φιλίππου (134), Γεώργιος Σπετσερόπουλος (123) και Κωνσταντίνος Σταϊκόπουλος (92).

Στα αναπληρωματικά μέλη κατά σειρά επιτυχίας περιλαμβάνονταν οι: Ευστάθιος Κυριαζής (82), Π. Μπελλένης (81), Δ. Γεωργακόπουλος (80), Κ. Λάμπρος (77), Ε. Βαλαμής (71) και Ν. Πίστης (48). Ελεγκταί δε εξελέγησαν οι: Ν. Δρακίδης (84), Ι. Ξενουδάκης (75) και Ι. Μανουηλίδης (70).

Στις 19 Μαΐου 1904, στην πρώτη συνεδρίαση της δωδεκαμελούς προσωρινής επιτροπής, ο Αλέξανδρος Ρόστοβιτς εξελέγη πρόεδρος της Ελληνικής Κοινότητας Καΐρου και ψηφίστηκε ο κανονισμός λειτουργίας της. Δύο μήνες αργότερα, στις 19 Ιουλίου 1904, εγκρίθηκε με βασιλικό διάταγμα ο κανονισμός λειτουργίας και συγκροτήθηκαν οι κοινοτικές επιτροπές και οι εφορείες.

Την ίδρυση της Ελληνικής Κοινότητας Καΐρου ακολούθησε η ίδρυση και άλλων μικρότερων, που βρίσκονταν στα περίχωρά του. Οι κοινότητες του Ζεϊτούν, του Χελουάν, της Ηλιουπόλεως βρίσκονται ανάμεσα σε αυτές.

2.3. Λειτουργία της Ελληνικής Κοινότητας Καΐρου

Οι σχέσεις των Ελλήνων παροίκων με το αιγυπτιακό κράτος υπήρξαν τυπικά αρμονικές, σχέσεις καλού υπηκόου με τη νόμιμη αρχή. Κοινωνικά, θεσμικά και εν μέρει διοικητικά, ο Ελληνισμός συγκροτήθηκε γύρω από τρεις πόλους: το πατριαρχείο, το προξενείο και την κοινότητα. Έτσι λειτουργησε στον παροικιακό χώρο, συγκροτώντας ένα σύστημα δραστηριοτήτων με ισχυρή εσωτερική συνοχή.

Από τα χρόνια της τουρκικής κατάκτησης είχαν παραχωρηθεί στους ξένους που διέμεναν στην Αίγυπτο ορισμένα προνόμια. Τα προνόμια αυτά, για τα οποία υπήρχε ιδιαίτερη συμφωνία μεταξύ Αιγύπτου και ξένων κρατών, αποτελούν τις διομολογήσεις (capitulations). Σύμφωνα με τις προβλέψεις των διομολογητικών προνομίων, οι ξένοι υπήκοοι

απολάμβαναν πλήρη ελευθερία στην Αίγυπτο, δεν πλήρωναν προσωπικούς φόρους και δικάζονταν για τις πολιτικές και τις ποινικές τους υποθέσεις από τα οικεία προξενικά δικαστήρια. Από το 1867 μάλιστα, ύστερα από πρόταση του Ισμαήλ Πασά (ο οποίος ήταν ο δεύτερος γιος του Ιμπραήμ και άτομο με ευρωπαϊκή παιδεία) και του υπουργού του, Νουμπάρ Πασά, άρχισαν να λειτουργούν τα μεικτά δικαστήρια, όπου εκδικάζονταν υποθέσεις μεταξύ ξένων διαφόρων εθνικοτήτων ή μεταξύ αλλοδαπών και εντοπίων. Σύμφωνα με τις διομολογήσεις, λοιπόν, η ιδιότητα του ξένου και μόνο παρείχε στους παροίκους προνόμια, γεγονός που είχε συγκεντρώσει τη δυσαρέσκεια του ντόπιου πληθυσμού. Η δυσαρέσκεια αυτή εκφράστηκε συχνά στον καθημερινό αιγυπτιακό τύπο, όπως καταδεικνύει το παρακάτω απόσπασμα¹¹:

«Είσθε υπόδουλοι ζημιωμένοι εις τας επιχειρήσεις σας και εις τα κέρδη σας και είσθε υποδεέστεροι όσον αφορά τους φόρους της ζωής. Τούτο όμως προέρχεται από τους ξένους και όχι μόνο από τους Άγγλους. Τι σας έμεινε λοιπόν εις την Αίγυπτον; Σας έμεινε μια μπουκιά ψωμιού εις την οποίαν καταπαύετε την πείναν σας εις το τέλος της ημέρας. Αλλ' άραγε η ζωή δεν έχει ηδονήν υψηλοτέραν ή πόθον

Ισμαήλ ο Μεγαλοπρεπής. Στα χρόνια του έγινε η διάνοιξη της Διώρυγας του Σουέζ, καθώς και πολλά δημόσια και πολιτιστικά έργα. (Αρχείο ΕΛΙΑ)

[66]

ανώτερον της ζωϊκής θρέψεως, την οποίαν αποδέχεσθε ως σκοπόν της ζωής.

»Εν Αιγύπτω σήμερον υπάρχουν εκατοντάδες χιλιάδων άνευ εργασίας, οι δε περισσότεροι τούτων φέρουσι και πτυχία σχολείων. Άραγε δέχονται τα εμπορικά και χρηματιστικά ξένα καταστήματα να χρησιμοποιήσωσι μέρος των αέργων τούτων; Όχι. Τούτο δε προέρχεται εκ του ότι ο υπερχειλίζων χειμαρρος της ξένης αποδημίας εξακολουθεί να καθιστά τα ξένα καταστήματα μακράν της ανάγκης της υπηρεσίας ιθαγενών υπαλλήλων. Αφού λοιπόν είναι δύσκολον η εισαγωγή ιθαγενών υπαλλήλων και εργατών εις τα ξένα καταστήματα και εργοστάσια, δεν είναι εύκολον άραγε διά την κυβέρνησιν να περιορίση την είσοδον των ξένων εις την Αίγυπτον;».

Εκφράζεται εδώ ανάγλυφα κατά συγκεκριμένο τρόπο η αφύπνιση του ντόπιου πληθυσμού ενάντια στους ξένους, γεγονός που οδήγησε κάποια χρόνια αργότερα στην επανάσταση του Νάσερ. Και στους Έλληνες όμως δεν διέφευγε η επικείμενη αυτή αφύπνιση. Αρκετά χρόνια νωρίτερα, σε δημοσίευμα του γιατρού Γ. Ν. Μαυρή, διαβάζουμε: «Ο λόγος όστις υπαγορεύει ημίν την πρόνοιαν ταύτην είνε η πρόβλεψις ότι αφενός μεν αι διομολογήσεις (capitulations)

εφ' ων εδράζεται το προνομιακόν καθεστώς των ξένων εν Αιγύπτω δεν φαίνεται, ότι θα διαρκέση επ' άπειρον, αφετέρου δε ότι μίαν ημέραν ο Ελληνισμός της Αιγύπτου, ως εκ του ακαταρτίστου αυτού εις την βιοπάλην θα αποθηθή εις τα κεντρικώτερα της Αφρικής ίνα χρησιμεύση, κατά την είρωνα μάλλον φράσιν του Cromer, ως σκαπανεύς του πολιτισμού, θα μείνη δε η Αίγυπτος με ελαχίστους ή με ουδένα Έλληνα, συνεπώς δε τα κτήματα θα περιέλθωσι τότε είτε εις την Αιγυπτιακήν Κυβέρνησιν ως αδέσποτα είτε εις το ορθόδοξον Πατριαρχείον ως παραρτήματα των εκκλησιών»¹².

Ο ναός των Αγίων Κωνσταντίνου και Ελένης στο Κάιρο, που εγκαινιάστηκε το 1914, παρόντος του Πατριάρχου Φωτίου. (Αρχείο ΕΛΙΑ)

Ο Θεόδωρος Π. Κότσικας στον καναπέ, δεξιά, σε συγκέντρωση του Συλλόγου Παλαιών Πολεμιστών στα τέλη της δεκαετίας του '40 (Φωτ.: Κωνστ. Ρήττας - Αστέριος Τόπης, Αλεξάνδρεια: Στιγμές, χώροι και πρόσωπα που ήσαν μια φορά, 2002)

η Ελληνική Λέσχη και το Ελληνικό Κέντρο διοργάνωναν χοροεσπερίδες, οι εισπράξεις των οποίων καταβάλλονταν πρωτίστως για το σχολικό συσσίτιο.

Το αποτέλεσμα αυτής της λειτουργίας ήταν να αναπτυχθεί η ιδιαιτερότητα του πολιτισμικού χαρακτήρα της κοινότητας και να εδραιωθεί το αίσθημα της εθνικής συνείδησης στον εκτός του περιορισμένου ελληνικού κράτους παροικιακό χώρο.

Οι σχέσεις της καίρινης παροικίας εν γένει και της Ελλη-

Η μέριμνα της Κοινότητας επεκτάθηκε και στην εξασφάλιση των οικονομικών πόρων που θα διευκόλυναν τη λειτουργία της. Καθιερώθηκαν το φιλανθρωπικό λαχείο, διάφορες λαχειοφόρες αγορές και χοροεσπερίδες, των οποίων οι εισπράξεις κάλυπταν πολλές ανάγκες της κοινότητας και των ιδρυμάτων της¹³. Λειτουργώντας στην ίδια κατεύθυνση,

[70]

**Ο ΕΚ ΚΑΪΡΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ ΥΠΕΡ ΤΗΣ
ΑΝΟΡΘΩΤΙΚΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ**

Ο εν Καΐρω Ελληνισμός, παρακολουθών μετ' ανακουφίσεως και υπερηφανείας την αναγέννησιν της πατρίδος υπό την στιβαράν και αμείλικτον χείραν υμών, επιδοκιμάζει πληρέστατα το έργον της ανορθωτικής κυβερνήσεως, προωρισμένης να σώση την χώραν από την ιδιοτέλειαν και την κατάπτωσιν και ανυψώση αυτήν εις την περιωπήν, την οποίαν επιβάλλουν αι ιστορικά του έθνους μας παραδόσεις.

Οι πρόεδροι των εν Καΐρω Σωματείων Ελληνικού Κέντρου, Θρακικής Φιλεκπαιδευτικής Ενώσεως, Κρητικής Αδελφότητος, Συνδέσμου Ζακυνθίων, Χιακής Αδελφότητος, Κυπριακής Αδελφότητος, των Κωνσταντινουπολιτών, Καστελλοριζικής Αδελφότητος, των Ελλήνων Ραπτοεργατών, της των Σαμίων, της Ελληνικής Φιλαρμονικής, του Πανελληνίου Συνδέσμου, της Ηπειρωτικής Αδελφότητος, της Ιατρικής Αδελφότητος.

Εφημερίδα Ταχυδρόμος, 17/30 Μαΐου 1914 (Αρχείο ΕΚΑ)

νικής Κοινότητας Καΐρου ειδικότερα με την Ελλάδα (το εθνικό κέντρο), απ' όπου ξεκίνησαν το ταξίδι εγκατάστασής τους στην Αίγυπτο, ήταν ιδιαίτερα πυκνές και υποσηρικτικές. Μοιράστηκαν με τους κατοίκους του ελληνικού κράτους τις κοινωνικές και τις πολιτικές εξελίξεις, τις εθνικές περιπέτειες και τις παγκόσμιες κρίσεις, από τους Βαλκανικούς Πολέμους και τη Μικρασιατική Καταστροφή μέχρι τον Α΄ και τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και τα ανταποικιακά κινήματα, που οδήγησαν ένα μεγάλο κομμάτι του Ελληνισμού της διασποράς στην επανασύμπτυξή του στο εθνικό κέντρο. Σε τηλεγράφημα που δημοσιεύτηκε στην εφημερίδα *Ταχυδρόμος*¹⁴ διαβάζουμε για τη νίκη της βενιζελικής παράταξης και την οργάνωση ενός σύγχρονου ελληνικού κράτους στα πρότυπα της φιλελεύθερης Δύσης.